

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC GRĂDIȘTEA MUNCCELULUI*

(r. Orăștie, reg. Hunedoara)

INTRODUCERE

ATENȚIA colectivului arheologic al șantierului Grădiștea Muncelului s-a îndreptat, în 1958, mai ales asupra lucrărilor de degajare completă a ruinelor descoperite în campaniile anterioare, pentru punerea lor într-o lumină mai bună, și asupra consolidării și conservării unor resturi arheologice de mare valoare ce erau în primul rînd amenințate. Nu s-au neglijat, firește, nici investigațiile noi în punctele mai puțin cercetate, fie prin săpături, fie prin cercetări de recunoaștere.

Lucrările s-au desfășurat la următoarele puncte:

I. Cetățuia de la Costești.

II. Dealul Grădiștii.

III. Dealul Meleii.

IV. Recunoașteri în diferite puncte ale regiunii.

Rapoartele de mai jos învederează, pe scurt, principalele rezultate.

C. DAICOVICIU

I. CETĂȚUIA DE LA COSTEȘTI

Lucrările de aici au constatat în degajarea în continuare a ruinelor, în refacerea și consolidarea zidurilor celor două turnuri de locuință și ale turnului de veghe. Pentru protecția zidurilor astfel refăcute s-a aplicat sistemul acoperirii lor cu glee de iarbă așezate în două pante, procedeu ce s-a dovedit și în alte ocazii ca unul ce corespunde scopului și nu denaturează înfățișarea ruinelor.

Cu acest prilej putem să anunțăm că în cursul acestui an, 1958, s-a terminat și punerea la adăpost a celor două turnuri-locuințe sub un acoperemînt de azbociment sprijinit pe un schelet metalic (fig. 1). Lucrarea aceasta dificilă dar de mare necesitate, apărînd de distrugere zidurile de cărămidă ale turnurilor-locuințe, a fost executată în foarte bune condiții de către Întreprinderea de construcții siderurgice Hunedoara (dir. gen. arhitect Alex. Cogan) pe baza proiectului întocmit de Inst. regional de proiectări Deva (dir. arh. ing. Dan Georgescu), fapt pentru care cele două instituții și cei doi conducători ai lor au tot dreptul la recunoștința oamenilor de știință.

* Colectivul a fost format din următoarele persoane: Acad. prof. C. Daicoviciu, responsabil, Oct. Flocă, directorul Muzeului regional Deva, respon-

sabil adjunct; St. Ferenczi, I. Crișan, N. Vlăsa, H. Daicoviciu, G. Cazimir și Palkó Attila, membri.

Cu ocazia lucrărilor de degajare a ruinelor de la Cetățuia Costeștilor s-a constatat că:

a) la sanctuarul-aliniament de pe terasa de sub turnul-locuință nr. 1 numărul tamburilor dintr-un rînd era de 15, întreg aliniamentul avînd, deci, 60 de baze

Fig. 1. — Cetatea de la Costești: turnul-locuință nr. 2 după refacere.

rotunde, analog cu cele două alinamente mari patrulatele din incinta sacră de pe Dealul Grădiștei.

b) scările ce duc la turnul-locuință nr. 2 au jghiab de scurgere a apei pe amîndouă laturile.

C. DAICOVICIU

II. LUCRĂRILE DE PE DEALUL GRĂDIȘTII

Obiectivul principal al lucrărilor de la Grădiștea Muncelului din anul 1958 a fost degajarea pămîntului dintre sanctuarul mare rotund și sanctuarele mici (rotund și patrulater) pentru a se ajunge la nivelul antic și a se pune în evidență monumentele.

Pe lângă degajări, în planul de lucru au mai fost prevăzute: continuarea dezvelirilor în sanctuarul vechi și în sanctuarul mic rotund de pe terasa XI, precum și cercetarea unor terase de pe Dealul Grădiștii.

Cu ajutorul unei linii ferate înguste și a două vagonete¹, s-a putut evacua o enormă cantitate de pămînt, reușindu-se să se ajungă pînă la nivelul antic pe o porțiune limitată, spre sud, de sanctuarul mare rotund, spre vest, de zidul de terasă care separă terasa X de XI, spre nord, de un alt zid de terasă, iar spre est pînă la marginea terasei de unde începe o pantă abruptă ce coboară la terasa inferioară.

¹ Mulțumim și de astă dată conducerii înțele-gătoare a IFET-ului Orăștie pentru bunăvoința de a

ne fi pus la dispoziție acest utilaj.

S-a degajat tot pământul care acoperea sanctuarul mare patrulater situat între sanctuarul mic patrulater și zidul de terasă, reperat încă din campania 1950¹. Din lipsă de timp, sanctuarul n-a fost dezvelit, urmînd ca această operație să fie executată în una din campaniile viitoare. În prezent el este acoperit doar de un strat de pământ gros de circa 10—20 cm.

Sanctuarul mic patrulater a fost dezvelit în campania 1951². Față de rezultatele obținute în campania amintită acum mai putem adăuga câteva detalii care nu sînt lipsite de importanță și anume: s-a descoperit cea de a 15 coloană care lipsea în 1951. Ea a fost îngropată și puțin deplasată de la locul ei. La capătul de nord-est al sanctuarului, la extremitatea rîndului de est, a mai fost descoperit un fus de coloană similar celor 15 descoperiți anterior. Acesta este situat la 1,36 m spre nord-est de cel de-al cincelea fus de coloană. Încercările noastre de a găsi pe același rînd și alte fuse de coloană au rămas fără rezultat. Existența celui de al 16-lea fus de coloană indică un nou rînd, ceea ce dovedește că sanctuarul a avut șase și nu cinci fuse de coloană într-un șir și că el a avut 18 coloane și nu 15, deși pînă acum au fost descoperite doar 16.

A fost dezvelită o porțiune din zidul care merge paralel cu latura scurtă a sanctuarului (cea de nord-est) și care a avut menirea de a susține panta dealului. Din acest zid se mai păstrează încă în unele porțiuni chiar trei rînduri de blocuri. El va fi degajat în întregime în campaniile viitoare.

Sanctuarul mic rotund. În campania anterioară (1957) se ajunsese pînă la stratul de pământ înroșit care se găsește cu aproximativ 40—60 cm mai sus decît stîlpilor de andezit. În acest an s-a evacuat tot pământul din interiorul sanctuarului, ajungîndu-se pînă la nivelul antic. Sub stratul de pământ înroșit nu s-a găsit nici o urmă arheologică, decît un lut galben bine tasat. A mai fost descoperit locul unui stîlp de lemn la 1,50 m, spre interior de cel de-al doilea stîlp descoperit în campania anterioară. Acești stîlpi au aparținut, foarte probabil, unei construcții de lemn din epoca romană căreia îi aparține și nivelul de pământ înroșit și care a fost construită aici după ce sanctuarul a fost complet distrus.

Cu ocazia evacuării pământului din preajma zidului de terasă care separă terasa X de terasa XI s-au descoperit 22 blocuri de calcar cu una sau cel mult trei litere grecești de aceeași formă și dimensiuni ca și cele descoperite în campaniile anterioare. Menționăm că între litere se întîlnesc, de data aceasta și *vocale*. Faptul că acestea se găsesc numai în preajma acestui zid și lipsesc cu desăvîrșire în altă parte dovedește justetea ipotezei emise în 1951³, cînd se presupunea că blocurile cu litere făceau parte numai din acest zid.

Tot cu ocazia degajărilor pe latura de nord-vest a sanctuarului mare rotund, în fața pragului nr. 1⁴, la distanță de 0,60 m de stîlpul sanctuarului, în exterior, s-a descoperit un pavaj pătrat alcătuit din lespezi de calcar ale cărui laturi măsoară 2,30 m. Grosimea lespezilor este de 0,17—0,20 m.

Pavajul este foarte rău păstrat, avînd partea superioară înroșită, probabil, din cauza incendiului care a pus capăt sanctuarului.

Cea mai interesantă descoperire făcută în această campanie cu ocazia degajărilor o constituie un mare pavaj de andezit situat pe latura de vest a sanctuarului mare rotund (la distanță de 10,50 m) și în apropierea zidului de terasă. Pavajul este de formă rotundă cu un diametru de 7,10 m alcătuit fiind dintr-un disc central, perfect rotund cu diametrul de 1,50 m de la care pleacă spre exterior lespezi

¹ SCIV, II, 1951, p. 118.

² SCIV, III, 1952, p. 287—288.

³ SCIV, II, 1951, p. 118—121.

⁴ Vezi planul, în SCIV, III, p. 285, fig. 3.

mari de andezit măsurind 2,80 m lungime. Spațiul de câțiva centimetri dintre lespezi dă impresia unor raze, iar întreg pavajul apare ca un « soare ». Grosimea pavajului este de 0,23 m și întreaga suprafață este lustruită în genul coloanelor din același material. Sub pavaj par să existe blocuri de calcar. Acest monument a fost descoperit în ultimele zile ale campaniei și de aceea n-a putut fi dezvelit decât aproximativ jumătate, urmînd ca în campania viitoare să se facă completa lui dezvelire și să i se precizeze rolul și utilizarea.

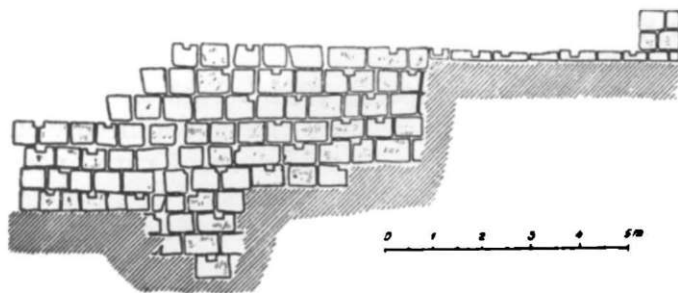

Fig. 2. — Grădiștea Muncelului: profilul interior al zidului ce închide latura de sud a sanctuarului vechi.

Fig. 3. — Grădiștea Muncelului: profilul exterior al aceluiași zid.

Fig. 4. — Grădiștea Muncelului: treptele din exteriorul zidului de sud al sanctuarului vechi.

Sanctuarul vechi. În planul nostru de lucru am prevăzut dezvelirea completă a acestui sanctuar și lămurirea tuturor problemelor legate de el. La alcătuirea planului nostru însă nu prevedeam complexitatea problemelor pe care le va ridica acest sanctuar despre care acum putem afirma că este cel mai complex dintre toate sanctuarele descoperite la Grădiștea Muncelului.

S-a degajat tot pămîntul de pe latura de est a sanctuarului. Au fost consolidate discurile suprainălțate din mijlocul sanctuarului vechi precum și stîlpii de andezit aparținînd sanctuarului II.

Pentru lămurirea rolului pe care l-a avut zidul ce închide latura de sud a sanctuarului s-a degajat extremitatea lui estică (cea dinspre pantă), constatîndu-se că el se unește organic cu un alt zid ce vine perpendicular pe el, închizînd latura de est a sanctuarului. Acest zid are 2,70 m lățime. În imediata apropiere a colțului format de cele două

ziduri s-a deschis o casetă pe fața internă a zidului ce închide latura de sud, constatîndu-se că zidul continuă mult în jos, depășind 11 șiruri de blocuri. Neavînd la îndemînă mijloace de consolidare a zidului, n-am putut înainta în adîncime pînă la stîncă vie. De remarcă este faptul că zidul este lucrat

cu multă îngrijire iar din loc în loc blocurile au obișnuitele « babe » (fig. 2). Fața exterioară a aceluiași zid nu merge însă așa de mult în adâncime ci se oprește, după cât se pare, în funcție de stînca vie (fig. 3). Și această față este îngrijit lucrată. Aici « babele » nu străbat blocurile ci se termină înainte de margine așa că ele în exterior nu se observă, formînd așa numitele « babe oarbe ». Tot pe această față, cu ocazia degajării zidului, la 9,30 m distanță de platforma în care se termină zidul, s-a descoperit o scară alcătuită din lespezi de calcar (fig. 3 și fig. 4). Scara se lipește de fața exterioară a zidului și ține pînă la colțul de est al acestuia. Scara este formată din trepte ce au un metru lățime. Scara ducea, după cât se pare, de pe coastă, spre platforma existentă pe latura de sud a sanctuarului. Ea este la un nivel mai jos decît însuși nivelul sanctuarului și după toate aparențele era acoperită (un acces subteran?!).

Despre acest zid de sud s-a constatat că e format din două ziduri juxtapuse. La un zid inițial lat de 2,30 m s-a adăugat, ulterior, un alt zid de 1,30 m lățime, alcătuiind zidul actual lat de 3,60—3,80 m.

Pe latura de nord a sanctuarului s-a consolidat platforma care aparține sanctuarului II (de andezit) și s-a urmărit zidul ce închide această latură, constatîndu-se că el continuă și înspre est și înspre vest de platforma amintită. Spre est zidul a fost urmărit pe distanță de 6 m unde se pierde (spălat de apa izvorului), dar desigur se unea cu zidul care închide latura de est. Pe latura de vest ne-am așteptat să întîlnim un alt zid care să închidă această latură, dar pe parcursul celor 29 m cît am urmărit zidul de nord spre vest de platformă, nu s-a dat încă de acest zid, zidul de nord continuînd. Și acest zid de nord merge, uneori, în adâncime, pînă la 11 șiruri de blocuri fără să se ajungă la stînca vie. Lămurirea definitivă a rostului acestor gigantice ziduri care, pînă acum, împresoară sanctuarul de trei părți, va putea fi făcută numai o dată cu degajarea lor completă, în acest an ele au fost doar sezise.

C. DAICOVICIU și I. CRIȘAN

TERASA DEPOZITULUI DE VASE

Terasa cu depozitul de vase este situată la aproximativ 200 m spre nord-est de sanctuarul mic rotund și la aproximativ 100 m sub drumul actual care urcă de la Cetate spre Godeanu. Ea se află pe panta dinspre valea Godeanului.

Terasa este de formă ovală, avînd axul lung paralel cu valea Godeanului. Spre nord-vest, terasa se mărginește cu o pantă destul de abruptă care ține pînă la coama dealului, iar spre sud-est iarăși cu o pantă mai domoală ce coboară la o terasă inferioară. Cele două extremități se includ în panta dealului. Ea este frumos nivelată, măsurînd în lungime 102 m iar în lățime medie de 18—20 m. Orientarea e aproximativ pe direcția nord-est — sud-vest.

Forma terasei și mai ales faptul că este bine nivelată ne-a făcut să bănuim că terasa a fost locuită. De aceea în vara anului 1957 I. Crișan a făcut săpături de verificare, trasînd două șanțuri în partea de sud-vest.

Secțiunea A, măsurînd 51 m lungime și 1 m lățime, atinge în adâncime 0,80—1,80 m. Secțiunea B, lungă de 30 m și lată de 1 m, e situată la 2 m depărtare de secțiunea A. La capătul de est al secțiunii B, s-a descoperit, pe o suprafață de circa 1 m² și la o adâncime de 1,20 m fragmente de ceramică aparținînd aproximativ la 20 de vase de lut de dimensiuni foarte variate, începînd cu vase mari de provizii și terminînd cu vase mici măsurînd doar cîțiva centimetri înălțime. Fragmentele

ceramice alcătuiau o masă compactă în cea mai mare parte chiar fără pământ între ele. Probabil că este vorba de un mic depozit de vase incluse unele în altele (de aici și numirea terasei).

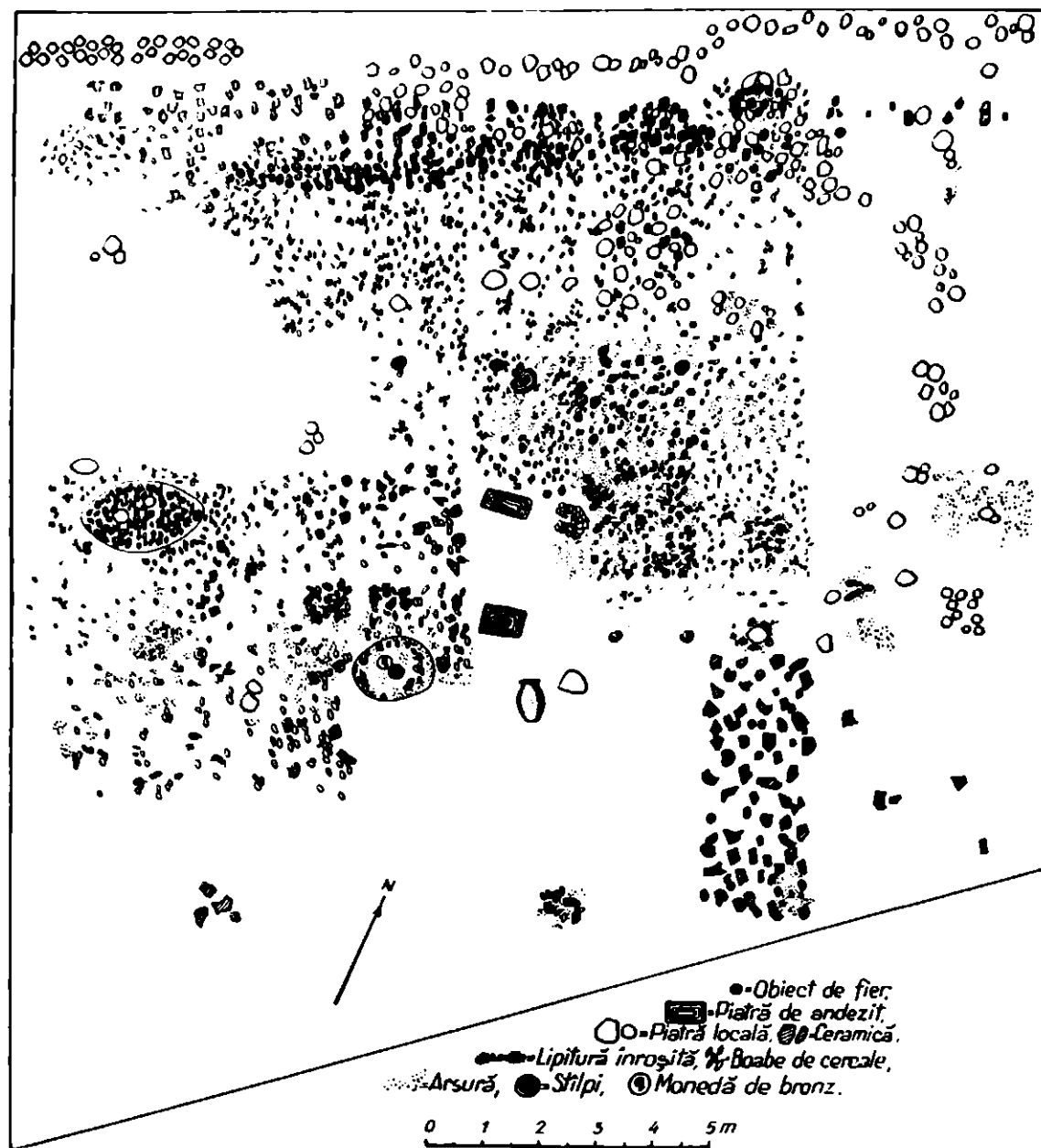

Fig. 5. — Grădiștea Muncelului: planul locuinței de pe terasa cu depozitul de vase.

Lucrările au fost reluate în 1958 când în continuarea celor două secțiuni, spre nord-est, s-a deschis o casetă («C») lungă de 19 m și lată de 18 m, închizând și groapa cu depozitul de vase.

Profilul celor două secțiuni și al casetei se prezintă astfel: un strat foarte subțire de humus modern gros de aproximativ 0,5—0,10 cm; urmează apoi un

strat de lut galben foarte compact și unitar pe întreaga lui suprafață măsurînd aproape 2 m ca apoi să urmeze un strat de stîncă vie.

O dată cu dezvelirea casetei « C » s-a trasat prin mijlocul locuinței o secțiune de control. S-au constatat următoarele: terasa originală de aproximativ 6 m continuă într-o pantă lină, avînd pe urmă o pantă abruptă. Lărgirea terasei s-a făcut cu material luat de pe peretele stîncos și din jur, umplîndu-se cu el panta lină a terasei. Terasa s-a oprit la marginea porțiunii abrupte. S-a căpătat astfel o terasă de circa 18 m. Pentru consolidarea marginii de jos a terasei s-a așezat pe o lărgime de 2 m o bordură de piatră de micășist.

În casetă am constatat urmele a 6 pari de lemn arși (probabil de brad). Adîncimea acestor pari e de 0,90—1 m iar lățimea gropii e de 0,35 m, deci e vorba de stîlpi destul de puternici. Urmele de stîlpi ar indica conturul unei clădiri de aproximativ 25 m², avînd deci forma pătrată. S-au găsit și urmele a doi stîlpi de lemn, care marcau intrarea în casă.

În interiorul clădirii, în imediata apropiere a peretelui sînt două pietre de andezit. Dispoziția și distanța dintre piesele de andezit ne fac să presupunem că ele au putut servi ca suport unei lavițe, așezată în fața vetrei de foc (fig. 5). Folosirea pietrelor de andezit ne indică și un element de datare a locuinței, vremea folosirii andezitului la construcțiile religioase ale sanctualelor, deci epoca lui Decebal.

Aproximativ în centrul acestei suprafețe s-a găsit un loc unde se făcea foc, împrejmuit cu piatră și conținînd multă cenușă, fără să fie însă vorba de o vatră propriu-zisă.

De clădire ținea o anexă-șopron. Era lipită de peretele din dos al casei, sprijinindu-se de peretele stîncii. Presupunem că era un depozit de cereale. De aici au apărut chiupuri și fragmente de ceramică pictată cu motive geometrice. S-au găsit urmele a doi stîlpi de lemn, care marcau intrarea în șopron. Au mai apărut grăunțe carbonizate de secară și grîu, precum și bulgări mari de mei de asemenea carbonizat.

Aproape pe întreaga suprafață s-au descoperit boabe de cereale carbonizate. Lipitura înroșită în care s-a constatat fățuială este destul de pușină. Dintre obiectele de fier (cîteva cuie), notăm un toporaș, terminat în două coarne, în genul săpăligii, și un vîrf de sulică. În interiorul casetei s-a descoperit o monedă de bronz, care din păcate nu poate fi determinată.

Aproximativ în centrul casetei, mai bine zis în interiorul clădirii s-au dezvelit trei pietre de andezit de 45/54/35 cm și de 68/42/37 cm (a treia e sfărîmată). Pietrele nu țin de sistemul constructiv al clădirii, ci, așa cum s-a mai spus, foloseau drept suport unei lavițe.

Ceramica este destul de abundentă. S-au găsit fragmente de la 1—2 chiupuri mari, 4—5 mijlocii, unele oale de diferite tipuri și circa 25 vase mărunte. În anexa construcției au apărut fragmente de ceramică pictată, cu motive geometrice, flori stilizate și motive animaliere. În situ s-a descoperit doar un vas mare roșu cu buza profilată, adîncit 0,85 m în pămînt. În interiorul lui s-au găsit boabe de cereale carbonizate în special înspre fund. Avînd în vedere faptul că chiupul s-a găsit în imediata apropiere a peretelui casei, rezultă că el era la adăpostul streșinii.

În legătură cu construcția putem spune că toate elementele pledează pentru caracterul unei locuințe.

III. STÎNELE DACICE DE PE MELEIA

A. TERASELE DE PE VERSANTUL SUD-ESTIC

Din cele opt terase aflătoare pe versantul sud-estic al Meleii s-a săpat, în anul 1957, una singură, terasa a II-a¹. În campania din vara anului 1958 cercetările au continuat, dezvelindu-se complet terasele VI-VIII și trăsându-se o secțiune pe terasa a III-a.

Pe terasa a VI-a, sub stratul subțire (4—5 cm) de pământ vegetal, începe solul de pădure brun-roșcat, caracteristic pentru această regiune, care trece pe nesimțite într-un pământ galben amestecat cu pietricele. Acesta e stratul de cultură. La 25—30 cm apare pământul virgin, format din sfărâmaturi de stincă de culoare gălbuie.

Stîna descoperită pe această terasă se compune din două părți: 1) o tindă (sau o încăpere?) de formă ovală; 2) o încăpere rectangulară (fig. 6). Tinda, orientată aproape N—S, are diametrele de 13 și 9,50 m și e delimitată în exterior de un șir de pietre de stincă de dimensiuni variabile, așezate, cele mai multe, pe lat. Nu sînt rare cazurile cînd, în loc de o piatră mai mare, se găsesc două-trei pietre mai mici, grupate. Lățimea tindei e inegală: în partea de nord a stînei ajunge pînă

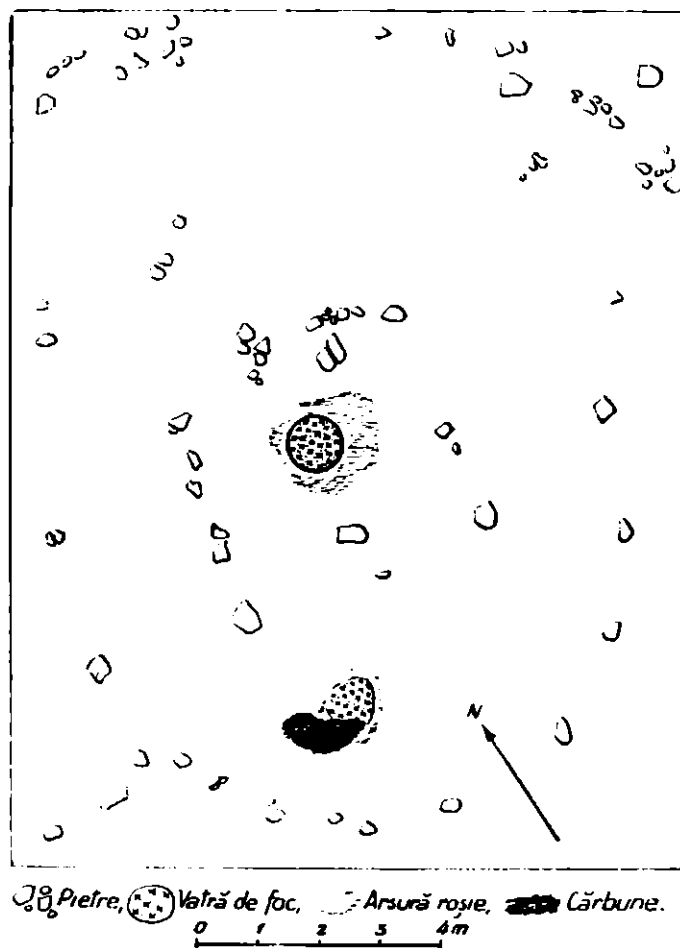

Fig. 6. — Meleia: planul stînei de pe terasa a VI-a.

la 4,70 m, în timp ce partea de sud e de-abia de 2 m.

Încăperea rectangulară care formează partea centrală a stînei are următoarele dimensiuni: latura de vest: 4,90 m; latura de est: 3,80 m; latura de nord: 4,10 m; latura de sud: 4,70 m. Conturul ei e dat, ca și în cazul tindei, de un rînd de pietre de stincă de diferite mărimi; pe latura nordică a încăperii, pietrele de temelie sînt, de obicei, grupate cîte 4—5.

Pe această temelie de piatră se ridica cîndinică construcția de birne și stîlpi de lemn, din care n-a mai rămas nici o urmă. Lipsa totală de material feros de construcție ne obligă să credem că tot de lemn erau cepurile și cuiele cu care se încheiau pereții, iar lipsa țiglelor arată că acoperișul era de șindrilă sau paie. Vatra stînei, aflată în tindă la circa 20 cm, iar în încăperea centrală la circa 15 cm sub nivelul

¹ Materiale, VI, p. 346.

actual, era din pământ galben, bine bătut și chiar făuit. Intrările în tindă și încăperea centrală nu s-au putut afla.

Stîna are două vetre de foc: una în partea ei sudică, în tindă, cealaltă în partea de NE a încăperii centrale. Vatra de foc din tindă e de formă vag circulară (aproximativ 90 cm în diametru), centrul ei aflîndu-se la 2 m de marginea exterioară a tindei. Crusta vetrei s-a păstrat doar pe alocuri. Aproape întreaga jumătate de sud a vetrei de foc e acoperită de o masă compactă de cărbune de brad, iar pământul din jurul ei e înroșit.

Mult mai bine s-a păstrat vatra de foc din încăperea rectangulară, crusta ei fiind prinsă în întregime. Vatra de foc era înălțată puțin față de nivelul încăperii, fiind clădită, ca și cea din tindă, pe un pat de pietre mărunte, și era mărginită de un șanțuleț lat de 3 cm. Forma ei e perfect circulară (94 cm în diametru). Pământul din jurul vetrei a fost puternic înroșit de foc.

Inventarul stînei e nul. Nu s-au descoperit decît 10—15 fragmente ceramice mici și des-perechiate.

Pe terasa a VIII-a, aflată imediat sub terasa a VI-a, săpătura a arătat o stratigrafie aproape identică. Sub stratul gros de 5 cm de pământ vegetal se află solul de pădure (15—20 cm grosime). La adîncimea de

20—25 cm apare un pământ galben, nisipos la început, dar foarte curînd amestecat cu sfîrîmături de stîncă, iar la 30—35 cm adîncime se ajunge la pământul viu.

Conturul construcției e greu de delimitat cu precizie, deoarece pietrele de temelie s-au găsit în neorînduială. Totuși, luînd în considerare numai lespezile mai mari, care au sub ele pierre mărunte drept întăritură, se poate distinge o construcție de formă rectangulară, orientată NV—SE (fig. 7). Dimensiuni: latura de NE: 7,20 m; latura de SE: 5,30 m; latura de SV: circa 7,20 m; latura de NV: circa 5,30 m (dimensiunile ultimelor două laturi sînt date cu aproximație, întrucît lespezea din colțul vestic lipsește).

Construcția de lemn așezată pe aceste pietre de temelie trebuie să fi fost întru totul analogă, ca tehnică, celei descrise mai sus. Vatra nu s-a putut prinde, fapt care ne face să credem că nu era făuită și care nu permite determinarea precisă a nivelului antic. Judecînd după obiectele găsite, acesta poate fi plasat la 20—25 cm sub nivelul actual.

Construcția de pe terasa a VIII-a prezintă două particularități curioase. Prima este lipsa oricărei urme de vatră de foc. A doua particularitate o constituie faptul că lespezi identice cu cele care delimitează conturul construcției s-au găsit în interiorul ei. S-au găsit trei astfel de lespezi (e posibil să fi fost patru); ele împart

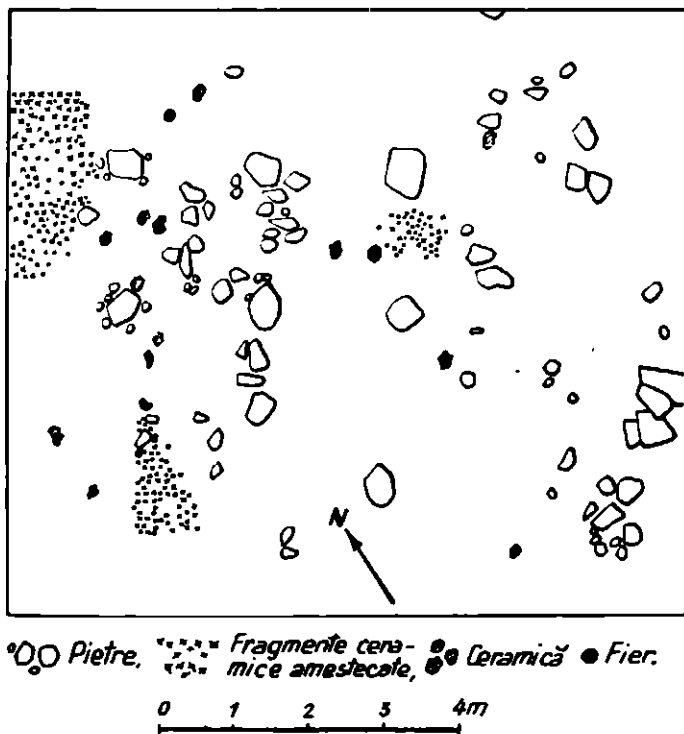

Fig. 7. — Meleia: planul magaziei de pe terasa a VIII-a.

construcția în trei părți, de la NV spre SE. Lățimea acestor « compartimente » este de 1,40 m, 1,40 m și 1,90 m.

Descoperiri. A. *Obiecte de fier.* S-a găsit un singur fragment dintr-un obiect de fier. Pare să fie vorba de o lamă prinsă în lemn și în plăsele de bronz.

B. *Ceramică* s-a găsit în mari cantități, dar într-o stare de conservare foarte proastă: aproape toate vasele sînt sparte, iar cele mai multe sînt corodate din cauza umezelii.

S-au găsit toate trei tipurile de ceramică obișnuite în așezările pastorale dacice¹. Predomină însă vasele mari (chiupuri, printre care unul cu « guler ») și mijloicii din pastă relativ bună, bine arsă, de culoare roșie. Numeroase fragmente de capace negre sau cenușii completează inventarul ceramic. Mai trebuie amintită, descoperirea unui borcânaș-miniatură, bitronconic, în colțul de nord al construcției.

E de remarcat faptul că în jumătatea de sud-vest a părții centrale a construcției nu s-a găsit nici un fragment ceramic. În general, în această parte centrală fragmentele ceramice sînt mai puțin numeroase, ele găsindu-se mai ales în părțile laterale. O mare cantitate de ceramică a fost descoperită în afara construcției, în apropierea colțului ei de nord.

În ceea ce privește rolul acestei construcții, credem că ea servea drept magazie. Abundența ceramicii (mai ales a chiupurilor) și absența oricărei urme de vatră de foc îndreptătesc această presupunere. În sprijinul ei vine și împărțirea în trei părți a interiorului construcției; probabil că în părțile laterale erau așezate stelajele pentru vase, în timp ce partea centrală era lăsată liberă pentru a se putea umbla (să nu uităm că tocmai aici s-au găsit mai puține resturi de vase). În acest caz, e de presupus că intrarea se găsea pe latura de NE sau pe cea de SV.

Abundența materialului ceramic în afara magaziei se poate explica atît prin risipirea lui după prăbușirea pereților de lemn, cît și, eventual, prin așezarea unor vase sub streșină. Exemplul n-ar fi singular, același procedeu constatăndu-se și la o locuință de pe Dealul Grădiștii².

Ipoteza magaziei poate explica și absența inventarului în stîna de pe terasa a VI-a, cu totul neobișnuită la stînele dacice. Magazia noastră nu era altceva decît celarul stînei de pe terasa a VI-a. În stîna nu se păstrau decît obiectele mai mici și mai prețioase, care au putut fi duse în sat în toamna ultimului an petrecut de păstorii daci la Meleia sau chiar la vestea apropierei armatei romane. Majoritatea vaselor a rămas pe loc, ca și la Rudele sau pe terasa a II-a a Meleii, dar nu în stîna propriu-zisă, ci în celar.

Terasa a VII-a se află în imediata apropiere a terasei a VI-a, sub aceasta și la sud-vest de ea. Stratigrafic, săpătura nu se deosebește de cele descrise mai sus decît prin faptul că spre NE alunecările de pe terasa a VI-a au îngroșat pînă la 50 cm stratul de pămînt brun-roșcat, iar spre SV pămîntul alunecat chiar de pe terasa a VI-a a făcut ca nivelul antic să se găsească la numai 10 cm sub nivelul actual. În general însă, nivelul antic se află la 20—25 cm adîncime.

Stîna de pe această terasă (fig. 8) se compune dintr-o singură încăpere de formă ovală³, orientată NV—SE, cu diametrele de 9,80 și 9,30 m. Temelia e formată din pietre de stîncă de dimensiuni mici, așezate una lîngă alta și adîncite uneori în pămîntul neumblat. În partea de SV a stînei, conturul s-a păstrat mai prost din pricina alunecării pămîntului în vale.

¹ *Materiale*, V, p. 390.

² Cf. *supra*, p. 307.

³ Un caz identic la Rudele; cf. *Materiale*, VI, p. 341.

Ca și în cazurile descrise mai sus, construcția era exclusiv din lemn, iar acoperișul de șindrilă sau paie. Vatra era de pământ galben, bătătorit. În partea nord-estică a stinei, câteva pietre care ies în afară ar putea indica o intrare.

Stina avea o vatră de foc, așezată în partea ei de est. Așezată pe un pat de pietre mărunte și înălțată cu 4—5 cm față de nivelul locuinței, vatra de foc s-a păstrat destul de prost, așa încât nici forma, nici dimensiunile ei nu pot fi stabilite cu exactitate.

Inventarul e relativ sărac și constă exclusiv din ceramică. S-au găsit resturile a două trei chiupuri roșii, ale câtorva vase roșii de mărime mijlocie, cu fund inelar, fragmente dintr-un ulcior roșu, din unul sau două vase negre și dintr-un vas mai mare din pastă gălbuie. De asemenea, s-a găsit un capac cu toartă și cu buton inelar. Nici unul din vase n-a fost găsit întreg sau complet întregibil.

E foarte posibil ca stina de pe terasa a VII-a să nu fie decît o anexă a celei de pe terasa a VI-a, deși nici ipoteza unei stine aparte nu poate fi exclusă.

Terasa a III-a, aflată imediat sub terasa a II-a săpată în 1957, a fost tăiată de-a curmezișul de o secțiune de 12,80×1 m, care a scos la iveală urme de locuire: vatră de casă din pământ bătătorit în capătul estic al secțiunii, o pată de roșeață puțin mai spre vest și fragmente dintr-un vas negru-roșcat, din pastă poroasă, la capătul de vest al secțiunii. Pe la mijlocul secțiunii, la circa 10 cm adîncime, au apărut cîteva pietre, fără a se putea însă distinge un contur.

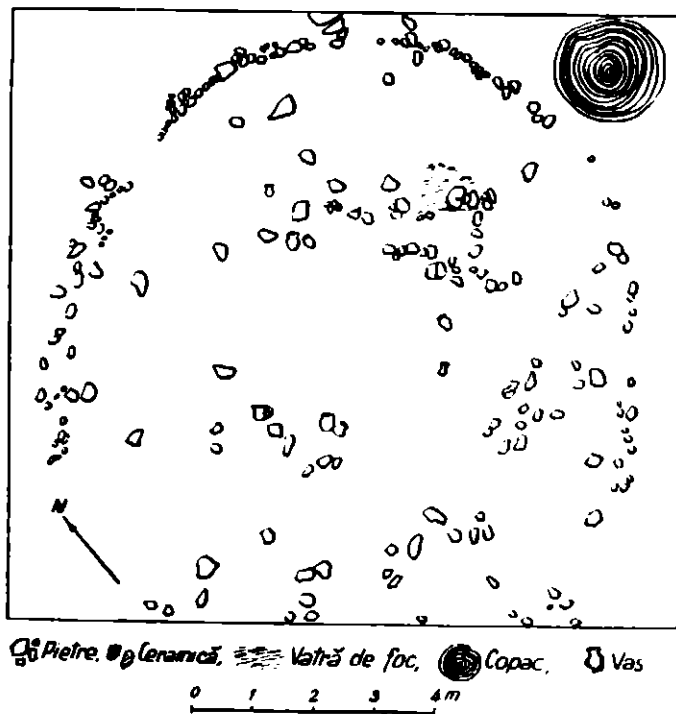

Fig. 8. — Meleia: planul stinei de pe terasa a VII-a.

B. PLATOUL MELEII

Secțiunea executată în 1957 într-o movilă de pe platoul Meleii¹ a dovedit locuirea acestuia în epoca dacică. În 1958, sondaje superficiale făcute în alte 6 movile din apropierea celei secționate au scos la iveală fragmente ceramice sau pământ ars. Una dintre movilele sondate a fost săpată în întregime.

Stratigrafia. Sub un strat subțire (5—7 cm) de pământ vegetal cu țelină foarte tare, urmează un strat de pământ de culoare brun-gălbuie, gros de 10—20 cm (mai subțire în vârful movilei, mai gros către marginile ei). Urmează apoi un strat de pământ galben, nisipos, conținând pietricele, care prevestește pământul neumblat. Acesta — pământ galben cu sfărîmături de stîncă — apare la 30—35 cm adîncime.

Nivelul antic e format de pământul galben nisipos. El se află la adîncimi diferite (15—25 cm) datorită, pe de o parte, alunecării pământului și, pe de altă

¹ Materiale, VI, p. 346 și fig. 12.

parte, faptului că stîna a fost construită «în trepte», vatra încăperii centrale fiind mai sus decît vatra tindei.

Stîna se compune din trei părți (fig. 9):

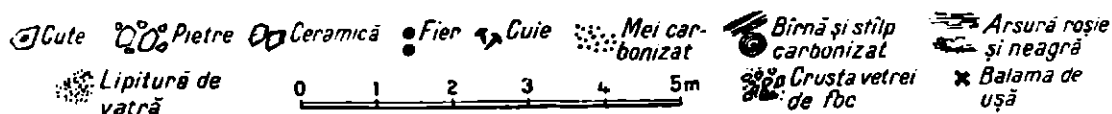
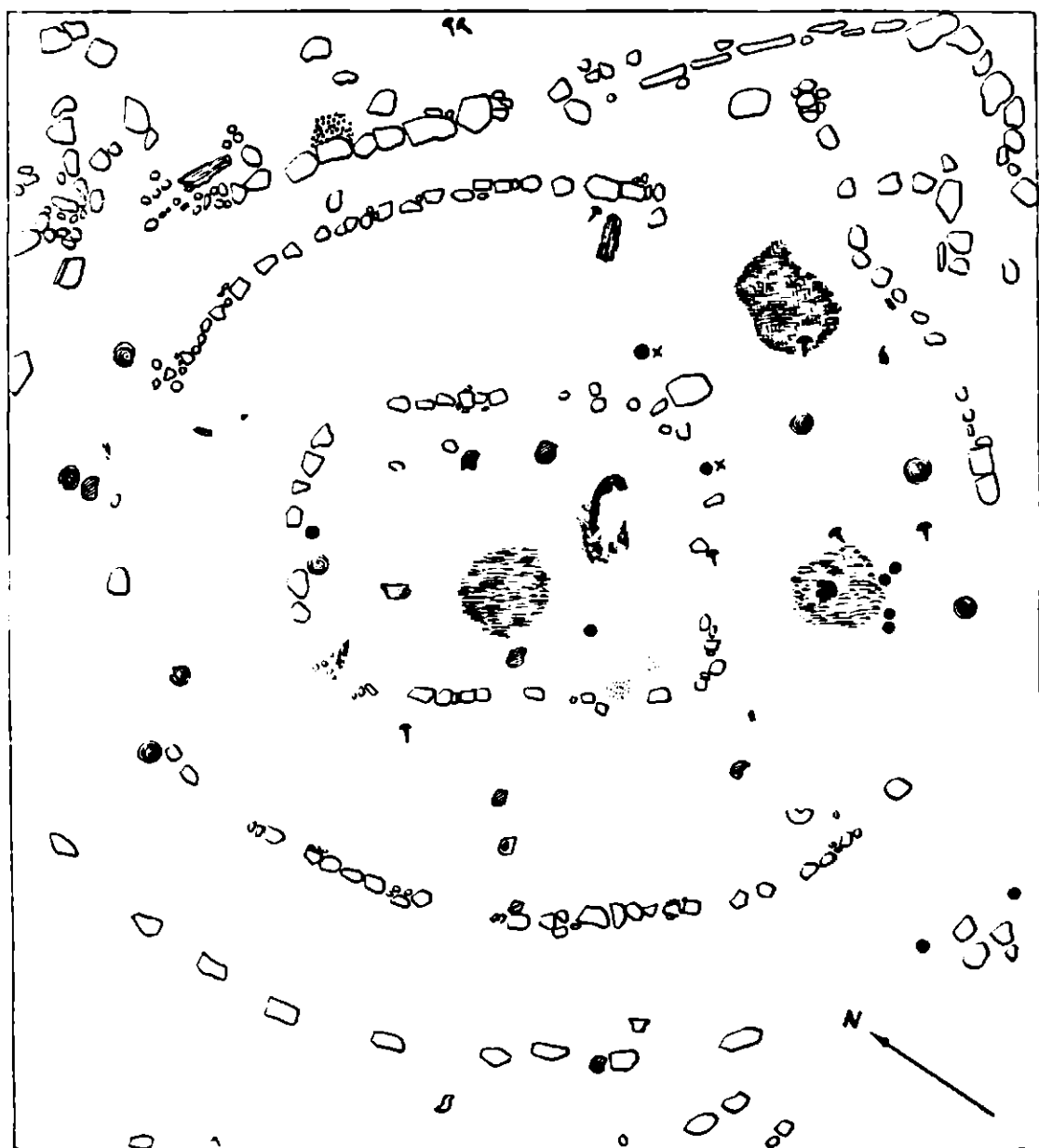

Fig. 9. — Meleia: planul stînei de pe platou.

1) O tindă de formă ovală, al cărei contur n-a putut fi prins pe toată lungimea lui. Diametrele sale aproximative sînt de 16 m și 14,80 m, iar orientarea în sensul lungimii NNW—SSE. Tinda e delimitată spre exterior de un șir de lespezi destul de mari, netede, frumoase, care, chiar dacă n-au fost cioplite, au fost sparte și

parte, faptului că stîna a fost construită «în trepte», vatra încăperii centrale fiind mai sus decît vatra tindei.

Stîna se compune din trei părți (fig. 9):

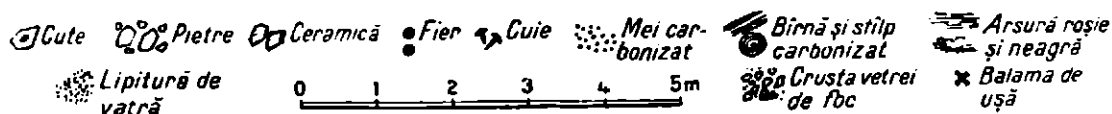
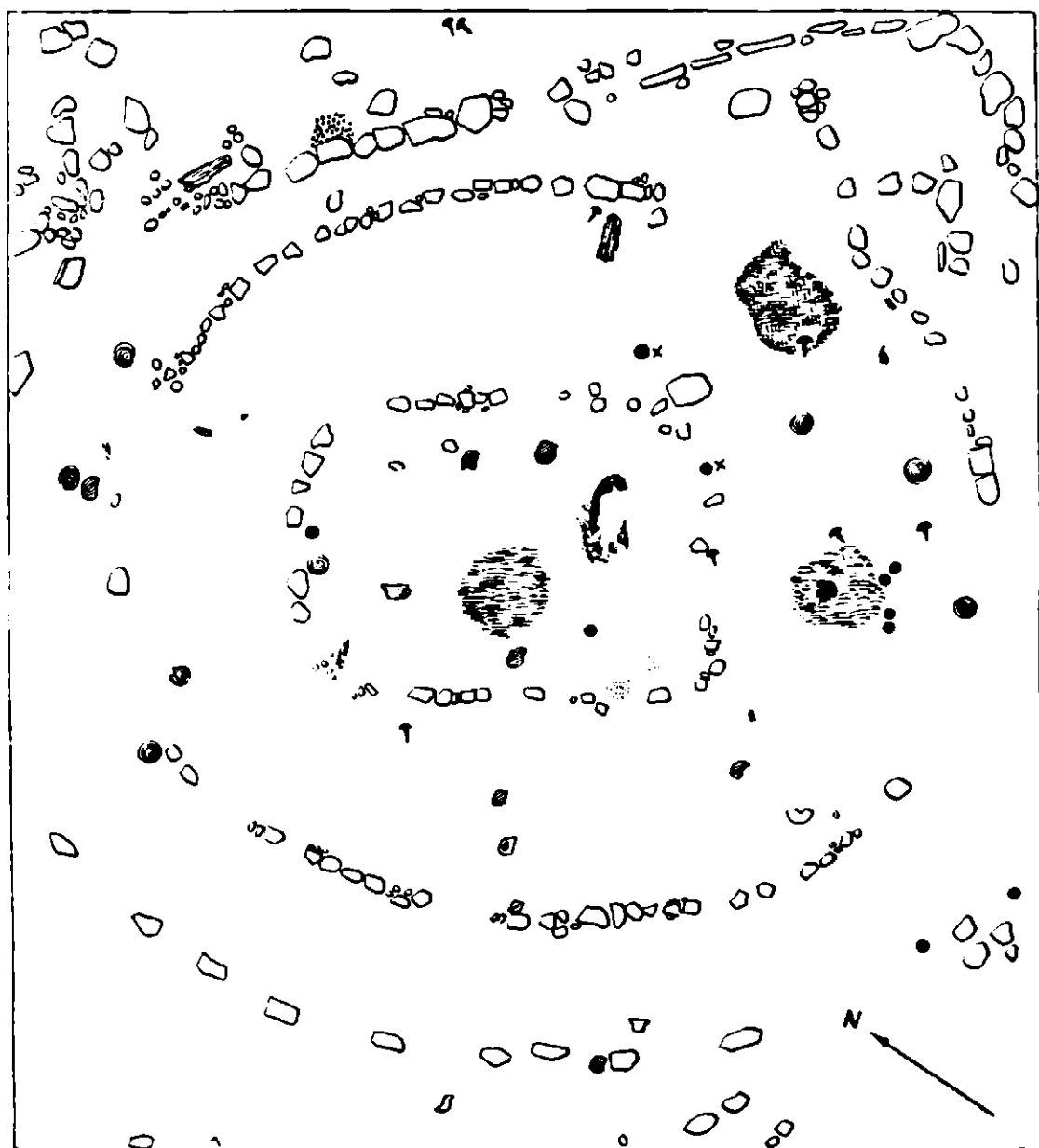

Fig. 9. — Meleia: planul stînei de pe platou.

1) O tindă de formă ovală, al cărei contur n-a putut fi prins pe toată lungimea lui. Diametrele sale aproximative sînt de 16 m și 14,80 m, iar orientarea în sensul lungimii NNW—SSE. Tinda e delimitată spre exterior de un șir de lespezi destul de mari, netede, frumoase, care, chiar dacă n-au fost cioplite, au fost sparte și

alese cu grijă. Unele lespezi s-au adâncit puțin în pământul viu. Lățimea tindei e relativ uniformă (1,90 m), variațiile nedepășind 10 cm.

2) O încăpăre de formă ovală cu diametrele de 12,60 m și 10,70 m, orientată la fel cu tinda. Temelia ei e formată din pietre de formă mai puțin regulată și de dimensiuni mai mici. Nu lipsesc însă nici lespezi mai mari. Pietrele de temelie au fost așezate pe lat, una lângă alta, sub ele aflându-se pietre mărunte. Ele erau dublate, fie în exterior, fie în interior, de stâlpi de brad cu diametrul de 20—30 cm, adânciți cu 25—30 cm în pământ. Pe pietre, între stâlpi, erau așezate orizontal birne de brad, prinse în cepuri și cuie de lemn. Ca material de construcție se folosea însă și fierul, așa cum arată descoperirea unor cuie (unul a fost găsit chiar pe o birnă carbonizată) și piroane de fier.

În partea de est a încăperii, șirul pietrelor de temelie se întrerupe pe o distanță de 2,80 m. În punctul unde șirul se întrerupe, piatra de temelie e dublată în interior de o altă piatră. La 2,10 m spre sud-vest de aceasta se află o piatră mare (58×44 cm), în apropierea căreia s-au găsit două balamale de fier. Credem că aici trebuie plasată intrarea în încăpărea ovală. Piatra cea mare susținea, poate, ușorul ușii.

Vatra încăperii era din pământ galben, bine bătătorit și fățuit.

Încăpărea avea o vatră de foc aproximativ circulară. Ea s-a păstrat destul de prost, așa încât diametrul ei (70 cm) n-a putut fi măsurat decât cu aproximație. Vatra de foc se află în partea de sud-est a încăperii, fiind înălțată cu 5—6 cm față de nivelul acesteia.

3) O încăpăre centrală de formă absidală, cu colțurile ușor rotunjite la întretărirea laturilor drepte, orientată NNV-SSE. Dimensiuni: latura de NV: 4,60 m; latura de SE: 4,40 m; laturile de NE și SV: câte 4,80 m; lungimea încăperii: 6 m. Pietrele de temelie, de aceleași dimensiuni ca și la încăpărea ovală, au fost așezate una lângă alta, dar azi lipsesc pe alocuri. Pereții de lemn erau construiți la fel ca și în cazul încăperii ovale. Acoperișul întregii stine era, probabil, de șindrilă.

Vatra încăperii centrale e formată dintr-un strat de pământ galben bătut și fățuit, așezat pe un pat de pietre mărunte. Fățuiala de 4—5 mm grosime a căpătat prin ardere o culoare neagră-cenușie. Pe dos se disting urme de pleavă.

O pată mare de roșeață aflată cam la mijlocul încăperii ar indica, eventual, vatra de foc. Crusta însă nu s-a păstrat.

Descoperiri. A. Mei ars. În tinda stinei, în partea ei nordică, s-a descoperit o masă compactă de mei carbonizat, înconjurată de cărbune de lemn de brad, ceea ce ar sugera că meiul era păstrat într-o ladă.

B. Obiecte de piatră. În partea de sud a încăperii ovale, chiar lângă peretele exterior, s-a descoperit jumătate din partea superioară a unei rișnițe de piatră cu diametrul de 37 cm. Tot în încăpărea ovală s-a găsit o cute, iar în tindă un fragment de silix și unul de șist nisipos opalizat care au servit, probabil, la aprinsul focului.

C. Obiecte de fier. Pe lângă materialul feros de construcție (cuie, piroane, o scoabă, două balamale, trei plăci mici cu cuie de fier de la țințile ușilor) s-au mai găsit: o lamă de cuțit, un obiect ascuțit cu toc de înmănușare, tocul de fier, conic, al unui obiect de lemn și un cârlig.

D. Ceramică. S-au găsit toate tipurile de ceramică specifice stinelor dacice: ceramică roșie din pastă bună, ceramică neagră și cenușie din pastă bună, ceramică din pastă proastă, poroasă, de culoare neagră și neagră-roșcată. Predomină ceramica roșie; s-au găsit fragmente din cel puțin 8—10 chiupuri, dintre care unul cu « guler ». Chiupurile sînt, în general, de mărime mijlocie; unele au buza

simplă, evazată, altele au buza fațetată în două sau trei « trepte ». S-au aflat și fragmente din unul sau două chiupuri cenușii.

Numeroase sînt vasele de dimensiuni mai mici, precum și capacele negre, cenușii sau roșii. Dintre vasele mai importante amintim: o ulcică-miniatură neagră, o ulcică mică neagră, un căpăcel cenușiu, un capac cenușiu avînd zgîriat pe el un X, un capac negru cu toartă laterală și cu buton inelar în scobitura căruia e zgîriat semnul *, un capac negru-cenușiu cu toartă laterală și cu buton inelar în scobitura căruia e zgîriat un II, un chiup ornamentat cu rozete stampilate, un alt vas ornamentat cu stampile de forma ⊕ etc.

Neașteptată a fost descoperirea, în încăperea centrală, a unor fragmente ceramice pictate cu motive geometrice, vegetale și zoomorfe. Fragmentele aparțin unui vas mare, capacului acestuia și unui alt capac mai mic. Notăm că pentru prima dată se găsește ceramică pictată în altă parte decît pe Dealul Grădiștii.

Tot printre obiectele ceramice mai trebuie amintite o fusaiolă de lut ars conținînd grafit, găsită în partea de sud-vest a încăperii ovale.

În partea ei nord-estică și răsăriteană, stîna dacică e tăiată de un șir de pietre mari, așezate pe dungă. Șirul de pietre, orientat aproximativ NV—SE se interpune între încăperea ovală și limita exterioară a tindei, tăind-o pe aceasta din urmă. Chiar în colțul estic al suprafeței, șirul de pietre face un unghi drept, luînd-o spre SV.

Săpături viitoare vor putea, eventual, lămuri rostul acestui șir de pietre. Deocamdată se poate afirma doar că el este posterior stînei dacice, întrucît masa de mei carbonizat și, lîngă ea, resturile unui vas cu buza « în trepte » s-au găsit sub șirul de pietre. Acesta ar putea aparține chiar unei construcții moderne, fiind mai la suprafață decît stîna (5—10 cm adîncime). De altfel, la primul rînd de tîrnăcop s-au găsit două fragmente dintr-un vas smălțuit și o potcoavă modernă.

Săpăturile întreprinse la Meleia în anul 1958 au completat tabloul vieții pastorale la daci, schițat prin cercetările din 1956 și 1957. S-au făcut descoperiri noi, s-au adus precizări în privința tehnicii de construcție a stînelor, a destinației diferitelor construcții etc. Cercetările viitoare vor avea menirea să definitiveze acest tablou.

De pe acum încă se conturează la Meleia două deosebiri interesante și semnificative între complexul pastoral de pe terasele versantului sud-estic și cel de pe platou. Prima din ele privește tehnica de construcție și inventarul. În timp ce pe platou se folosește și materialul feros de construcție, la stînele de pe terase acesta lipsește cu desăvîrșire. Inventarul stînei de pe platou e mai bogat și, mai ales, conține elemente neașteptate: ceramica pictată, vasele marcate cu diferite semne etc. Toate acestea ar părea să indice o oarecare diferență de avere și, poate, de rang social între stăpînii stînelor. N-ar fi deloc exclus ca stînele de pe platou să aparțină vreunui nobil bogat sau regelui însuși, în timp ce stînele de pe terase ar fi ale unor oameni, nobili sau nu, mai puțin înstăriți. Natural, în ambele cazuri nu stăpînii, ci păstorii, păcurarii, erau aceia care locuiau în stîne.

A doua deosebire privește sfîrșitul stînelor de pe Meleia. Cele de pe terase par să fi fost părăsite fără grabă de ciobanii daci, care n-au mai revenit niciodată, împiedicați fiind, foarte probabil, de cucerirea romană. Stînele de pe platou au pierit în urma unui incendiu, așa cum arată secțiunea din 1957, săpătura din

1958 și sondajele superficiale efectuate în același an. Firește, poate fi vorba de o simplă întâmplare, dar dacă ne gândim la cele spuse de Cassius Dio despre atacarea Sarmizegetusei din mai multe părți¹ și dacă ținem seama de faptul că plaiul Meleii e un excelent drum ocolit, de învăluire, spre capitala lui Decebal, trebuie să admitem că nu e exclus ca o parte din armata romană să fi trecut pe aici, incendiind stînele de pe platou, dar lăsîndu-le neatîns pe cele de pe terase, mai ascunse privirilor.

IV. RECUNOAȘTERI, SONDAJE, VERIFICĂRI

A. ÎN ÎMPREJURIMILE SATULUI COSTEȘTI

Coșman. Pe malul stîng al Apei Orașului, în fața gării IFET Costești, la circa 500 m spre vest de aceasta, se află locul numit « Coșman ». Încă din 1957 ni s-a semnalat faptul că s-au găsit aici fragmente de țiglă și cioburi de vase. Sondajele superficiale făcute în vara lui 1958 au confirmat indicațiile localnicilor, scoțînd la iveală fragmente de țigle de tip grecesc, « cu nervură », fragmente de vase dacice și un strat gros de pămînt ars.

Gruiul Negru. Pe platoul care se întinde la est de biserica din Costești, la 200—250 m de aceasta, s-au putut identifica urmele unor așezări gospodărești. Au fost aflate, prin sondaje superficiale dar și la suprafață, fragmente ceramice roșii, mai ales de chiupuri.

Laz. În acest loc, situat pe partea dreaptă a Apei Grădiștii, deasupra șesului numit Gura Dobrăii, se pot vedea două movile cvasirotunde: prima are diametrele de 26 m și de 24 m și înălțimea de 0,70—0,80 m; a doua măsoară circa 16 m în diametru și cam 1 m în înălțime. Sondajele făcute au scos la iveală fragmente ceramice roșii și negre, precum și bucăți de lipitură cu urme de paie. E vorba, fără îndoială, de gospodăria dacice.

Sub Mărtinoi. Pe partea dreaptă a Piriului Raicii, în dreptul « Lazului », pe locul numit « Sub Mărtinoi », s-au găsit întâmplător în anul 1957 două monede de argint. Una din ele este emisă în orașul Dyrhachium, în sec. III—II î.e.n.² A doua este o imitație « barbară » a unei monede dyrrhachiene³. Amintim că în cetatea de la Costești s-a mai găsit o contrafacere a unei monede din același oraș⁴.

Secțiunea trasată de-a lungul locului « Sub Mărtinoi » n-a adus însă nici o descoperire nouă, stratul de depuneri peste pămîntul viu dovedindu-se absolut steril din punct de vedere arheologic.

Părul. Pe terasa din dreapta Apei Grădiștii, pe locul numit « Părul », deasupra casei locuitorului Ion Bogdan, se văd chiar la suprafață fragmente ceramice dacice. La 250—300 m spre sud, s-au descoperit alte fragmente de vase, tot la suprafață. Un sondaj arată existența unui strat de pămînt galben, vîrstat cu urme puternice de arsură roșie și neagră.

Școala din Deal. La sud-est de Costești, la o distanță de 10—15 minute de drum spre NV de Școala din Deal, în grădina și în jurul casei locuitorului Nasta Lazăr, se găsesc, la suprafață sau la mică adîncime, fragmente ceramice roșii și negre. Sondajul nostru a scos la iveală și un fragment de cărămidă prost arsă, cu urme de paie.

¹ Cassius Dio, LXVIII, 8.

² Cf. J. von Schlosser, *Beschreibung der altgriechischen Münzen*, I, Viena, 1893, p. 52, nr. 154.

³ *Ibidem*, p. 61, nr. 297—301.

⁴ M. Macrea, *Monedele din cetatea dacă de la Costești*, în *AISC*, II, 1933—1935, p. 155—156.

Căprioarele. În dreapta piriului Scurtele, pe o terasă, în locul numit « Poiana din jos de la Căprioarele », se văd chiar la suprafață fragmente dintr-un chiup roșu; tot la suprafață, scoase, probabil, când s-a săpat în « grădină », s-au găsit două piroane de fier.

Ocolișul Mic. La nord de satul Ocolișul Mic, pe locul numit « Bodiu », în holda locuitorului Șandru Savu, se află o piatră mare, pare-se calcaroasă (dar deosebită de « pietrele de cetate »), de culoare galben-cenușie. Unul din capete e de formă neregulată; celălalt e aproape cilindric și nu e exclus să fie cioplit. Lungimea pietrei e de 1,30 m, iar diametrul capătului « cioplit » de circa 0,60 m. E greu de spus ce reprezintă această piatră; nu se poate afirma cu certitudine nici măcar că a fost prelucrată de mîna omului.

Puțin mai spre sud, în stînga Piriului Bodiului, într-o altă holdă a aceluiași locuitor, s-au găsit fragmente din buza și fundul unui chiup mare, roșu. Cum terenul e în pantă, n-ar fi exclus ca ele să provină dintr-un loc nivelat, situat deasupra holdei.

Dosul Brăiței. În acest punct, situat în apropierea cetății dacice de la Costești, se poate observa la suprafață o circumvalație de formă vag circulară, cu diametrul de circa 20 m. Se bănuia că ea reprezintă urmele unui turn ridicat pentru paza unei cisterne aflate la circa 200 m spre NV¹. Secțiunea trasată de noi a dovedit că un astfel de turn n-a existat și că circumvalația apăruse ca urmare a săpăturilor făcute de oamenii care scoteau de aici un pămînt alb, bun pentru lipitul și făruitul pereților.

În ceea ce privește presupusa cisternă, ea se prezintă azi ca o groapă în formă de pîlnie, cu diametrul gurii de 8,80 m și adîncimea de circa 2,50 m. Secțiunea trasată de-a curmezișul ei n-a putut aduce dovada că ar fi vorba într-adevăr de o cisternă.

B. ÎN ÎMPREJURIMILE SATULUI BUCIUM

Valea Țiganilor. La est de satul Bucium, pe partea dreaptă a Apei Orașului, la 90—100 m spre SSE de la confluența Văii Țiganilor cu Valea Muchii, săparea unor gropi pentru sădirea nucilor a scos la iveală fragmente de cărămidă. Descoperirea a fost confirmată de sondajul nostru: e vorba de cărămizi de tip dacic, imperfect arse, cu urme de pleavă. S-au mai găsit și fragmente de țigle, fără a se putea preciza deocamdată dacă sînt de tip grecesc sau de tip roman. Pămîntul e puternic înroșit, fiind, în această privință, întru totul asemănător pămîntului din jurul turnurilor-locuințe din cetatea Costeștilor.

Cărpeniș. Între Bucium și Orăștioara de Jos, pe partea dreaptă a Apei Orașului, în dreptul castrului roman, la circa 100 m spre est de drumul actual Costești-Orăștie, se poate urmări pe o distanță de vreo 60 m o dîlmă lată de 7—8 m și înaltă de 3—4 m, care merge de la sud spre nord. Sondajul efectuat a scos la iveală la 30—40 cm adîncime numeroase fragmente ceramice dacice, precum și urme de cărbune și roșeață.

La est de această dîlmă, despărțit de ea printr-un șanț, se întinde un șes larg, pe care se văd la suprafață multe cioburi de vase dacice. Înălțimea acestui șes este aproximativ egală cu cea a dilmei.

E posibil ca dilma să reprezinte un val de apărare cu șanț interior; șanțul ar putea fi însă tot atît de bine un drum tăiat ulterior prin suprafața ocupată de așezarea dacică.

¹ C. Daicoviciu, *Așezările dacice din Munții Orăștiei. Studiul topografic al așezărilor*, București, 1951, p. 20.

C. ÎN ÎMPREJURIMILE SARMIZEGETUSEI

Fața Cetei. Numele acesta este dat de localnici unei înălțimi care se ridică deasupra Văii Cetei, în dreapta ei, imediat spre NE de Virful lui Hulpe. Această înălțime e de fapt o prelungire a Comărnichelului Cetei.

Pe Fața Cetei, cam în dreptul Gurii Strîmbului, se înșiră cel puțin 40—50 de terase, cele mai multe fiind în mod vizibil amenajate artificial, așezate în 4 sau 5 « etaje ». Sondajele efectuate pe câteva terase au dus la descoperirea unor urme de arsură, a unor bucăți de lipitură purtând urme de paie, de nuiel și una din ele chiar a unui stîlp de circa 10 cm în diametru. De asemenea, au apărut cioburi roșii de chiup, fragmente dintr-un capac de culoare roșie și, ceea ce e mai important, un fragment dintr-un vas pictat (pictură brun-roșcată pe angobă gălbuie). Fața Cetei e, așadar, al treilea punct (după Sarmizegetusa și platoul Meleii) unde se găsește ceramică pictată dacică.

De menționat că tot pe una din terasele inferioare de pe Fața Cetei s-a găsit întimplător un obiect masiv de fier de utilizare necunoscută. Poate tot aici (în orice caz, în apropierea piriului Strîmbu) au fost găsite mai multe obiecte de fier care au ajuns la Muzeul raional din Sebeș.

Din Valea Cetei pînă la terasele inferioare de pe Fața Cetei se pot distinge pe alocuri urmele unui drum mai vechi, astăzi aproape în întregime distrus de drumul de bușteni construit în 1958.

Dealul lui Cicoș. Deasupra teraselor de la « Sub Cunami », la SVV de « Cornul Pietrei », pe « Dealul lui Cicoș », lângă gospodăria lui Mihăilă Hirban, se află o terasă frumoasă și întinsă. Sondajele superficiale au scos la iveală numeroase bucăți de chirpici și fragmente de chiup roșu. Se pare că tot aici s-au găsit un vas și o bucată masivă de metal (plumb?) care au ajuns la Muzeul raional din Orăștie.

Recunoașterile și sondajele din vara anului 1958 au îmbogățit cu numeroase puncte noi tabloul așezărilor dacice din Munții Orăștiei. Dintre toate descoperirile făcute, trei ne par a avea o însemnătate deosebită:

1. Descoperirile făcute în jurul satului Costești, din an în an completate și sporite, arătînd că aici exista și în epoca dacică o mare așezare căreia fortificația de pe Dealul Cetățuia îi servea drept acropolă.

2. Descoperirile din apropierea satului Bucium, care dovedesc locuirea nu numai a teraselor, poienilor și platourilor din munți, ci și a văii rodnice a Apei Orașului, către Mureș. Cercetarea așezărilor de la Bucium trebuie să constituie un obiectiv al campaniilor viitoare. De asemenea, se impune efectuarea cît mai multor recunoașteri în această parte a regiunii așezărilor dacice. Noi descoperiri care ar duce către Mureș și către Deva, unde material dacic e cunoscut de mai demult¹, ar fi extrem de interesante și de valoroase.

3. Așezarea de pe Fața Cetei, care reprezintă una din cele mai mari așezări dacice după Sarmizegetusa și care prezintă un interes deosebit datorită așezării compacte a gospodăriilor. Tocmai acest caracter al ei ne face să ne gîndim că n-ar fi exclus să fie vorba de un *oppidum* în legătură cu cunoscuta fortificație de pe Virful lui Hulpe sau, poate, cu o fortificație nedescoperită încă de pe Comărnichelul Cetei.

HADRIAN DAICOVICIU

¹ Repertoriul arheologic al R.P.R. (în manuscris) s.v. Deva.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ В ГРЭДИШТЯ МУНЧЕЛУЛУЙ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

I. Костешть

В кампании 1958 г. было начато восстановление и укрепление стен Четэцуя-Костешти. Над двумя жилыми башнями возведено перекрытие из асбоцемента, опирающееся на металлическую основу (рис. 1). При раскопках развалин Четэцуя-Костешти обнаружилось, что в ряду на террасе под жилой башней № 1 было 60 круглых оснований и что с обеих сторон лестницы, ведущей в жилую башню № 1, находились водосточные желоба.

II. Грэдиштя Мунчелулуй

На холме Грэдиштей начались работы по обнажению святилищ, расположенных на террасе XI. Удалена земля, покрывавшая как небольшое круглое, так и большое и малое четырехугольные святилища, а также значительная часть земли между ними. При этом выяснилось, что в малом четырехугольном святилище было 18 колонн. Тогда же были открыты 22 известняковых глыбы с одной или максимум тремя греческими буквами — часть стены, отделявшей террасу X от XI. На этот раз среди букв встречаются и гласные. Самым интересным из открытий этого года является круглый помост из андезита, находящийся с западной стороны большого круглого святилища и напоминающий своим видом «солнце».

В древнем святилище на террасе XI были обследованы стены, замыкавшие южную и северную стороны. Установлено, что они уходят в глубину иногда на 11 рядов каменных блоков (рис. 2 и 3). На внешней стороне южной стены обнажена лестница из известняковых плит (рис. 3 и 4). Была также обнаружена стена, закрывающая восточную сторону. Окончательно выяснить назначение этих гигантских стен, окружавших святилище с трех сторон (как это пока видно), удастся лишь после полного их обнажения.

Во время этой же кампании были закончены работы на верхней террасе, на складе сосудов, где обнаружено наличие жилища с пристройкой (рис. 5). Инвентарь жилища и пристройки сравнительно богат; в частности он состоит из керамики и нескольких металлических предметов. Заметно обилие обугленных злаков и больших сосудов для хранения продуктов.

III. Дакийские овчарни на Мелее

Кампанией 1958 г. были продолжены раскопки на террасах и плато Мелеи. Были полностью обнажены террасы VI—VIII на юго-восточном склоне и овчарня на плато. На террасе VI найдены следы дакийской овчарни (рис. 6), сходной с овчарнями, раскопанными в 1956 и 1957 гг. в Руделе и Мелее. На террасе VIII был вскрыт «склад» овчарни (рис. VII), а на террасе VII другая, меньших размеров, овчарня, быть может пристройка к первой (рис. 8).

Овчарни построены из деревянных балок, опирающихся на фундамент из скалистого камня. Крыша сложена, вероятно, из дранки. При постройке совершенно не пользовались железным материалом. Инвентарь строений на террасах VI—VIII состоит почти исключительно из керамики (лишь на террасе VII найден фрагмент железного лезвия): большие красные глиняные кувшины, сосуды и крышки из хорошего теста, красного, черного или серого цвета, а также сосуды из плохого пористого черного и красновато-черного теста.

Овчарня на плато (рис. 9) отчасти отличается от овчарен на террасах. При ее постройке использован и железный материал: гвозди, костыли, крюки, дверные петли. Богаче и инвентарь: наряду с керамикой найдены и железные изделия, верхняя половина каменной зернотерки, отделанные куски песчаника, обугленное просо. Наряду с вышеописанными типами керамики найдены осколки сосуда, расписанного растительным и зооморфным геометрическим узором, обломки расписной крышки этого сосуда и фрагмент меньшего расписного сосуда.

Богатый инвентарь овчарни на плато быть может показывает, что она принадлежала знатному богачу, возможно, дакийскому царю. То, что овчарни на плато, в отличие от овчарен на террасе, были разрушены сильным пожаром, обусловлено, быть может, прохождением части римских легионов через плато Мелеи, в направлении Сармизегетысы.

IV. Разведка, шурфы, проверка

Произведенные летом 1958 г. разведка и шурфовка значительно обогатили картину дакийских поселений в горах Орэшти. Среди сделанных открытий необходимо отметить:

1. Открытиями, сделанными в нескольких пунктах вблизи села Костешть, установлено, что и в эпоху даков здесь существовало большое поселение, акрополем которого служило укрепление на холме Четэуя.

2. Открытия близ села Бучум свидетельствуют, что поселения имелись не только на горных террасах, полянах и плато, но и в плодородной долине реки Апа Орашулуй, в направлении Муреша.

3. Поселение на возвышенности Фаца Четей, немного к северо-западу от Вырфул луй Хулпе. Это поселение, занимающее 40—50 искусственно устроенных террас, расположенных на нескольких уровнях, является одним из наиболее крупных после Сармизегетусы. Оно могло быть oppidum известному укреплению на Вырфул луй Хулпе, а может быть еще не открытой крепостью на Комэрничелул Четей.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Крепость в Костешти: жилая башня 2 после реставрации.

Рис. 2. — Грăдиштя Мунчелулуй: внутренний профиль стены, закрывающий южную сторону древнего святилища.

Рис. 3. — Грăдиштя Мунчелулуй: внешний профиль той же стены.

Рис. 4. — Грăдиштя Мунчелулуй: ступени с внешней стороны южной стены древнего святилища.

Рис. 5. — Грăдиштя Мунчелулуй: план жилища на террасе со складом сосудов.

Рис. 6. — Мелея: план овчарни на террасе VI.

Рис. 7. — Мелея: план сарая на террасе VIII.

Рис. 8. — Мелея: план овчарни на террасе VII.

Рис. 9. — Мелея: план овчарни на плато.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE GRĂDIŞTEA MUNCELULUI

RÉSUMÉ

I. Costeşti

Au cours de la campagne archéologique de 1958, on a commencé la réfection et la consolidation des murs de la forteresse de Costeşti. Les deux habitations en forme de tours ont été pourvues d'un toit en fibrociment, posé sur une charpente métallique (voir fig. 1). A l'occasion du dégagement des ruines de la forteresse de Costeşti, on a constaté que l'alignement de la terrasse, située en dessous de l'habitation en forme de tour n° 1, avait eu 60 bases circulaires et que l'escalier qui conduisait à cette dernière a eu, des deux côtés, une rigole pour l'écoulement de l'eau.

II. Grădiştea Muncelului

Sur la colline de Grădiştea a été commencé le déblaiement des sanctuaires de la terrasse XI. Le petit sanctuaire circulaire, le grand et le petit sanctuaires rectangulaires ont été dégagés de la terre qui les recouvrait. On a évacué aussi une bonne partie de la terre entassée entre ces trois sanctuaires. Le petit sanctuaire rectangulaire s'appuyait sur 18 colonnes. Ont été également découverts 22 blocs de calcaire, marqués d'une ou de trois lettres grecques, tout au plus, et provenant du mur qui séparait la terrasse X de la terrasse XI. Parmi les lettres qui y figurent on a reconnu la présence de voyelles. La trouvaille la plus intéressante, faite lors des travaux de dégagement de cette année, consiste en un grand pavage circulaire en andésite, disposé sur le flanc occidental du grand sanctuaire circulaire et ayant l'apparence d'un « soleil ».

En ce qui concerne le vieux sanctuaire de la terrasse XI, on a poursuivi le tracé des murs qui ferment les côtés sud et nord, et on a constaté qu'ils continuent en profondeur, étant formés parfois même de 11 rangées de blocs (voir fig. 2 et 4). Sur la face extérieure du mur méridional, on a trouvé un escalier en dalles de calcaire (cf. fig. 3 et 4). Le mur qui clôturait le côté est été également dégagé. L'explication définitive de la raison d'être de ces murailles gigantesques qui entourent le sanctuaire sur trois de ses côtés, ne pourra être fournie qu'après leur déblaiement intégral.

La même campagne a vu la fin des travaux effectués sur la terrasse où se trouvait le dépôt de vases et où l'on a constaté l'existence d'une habitation ayant une annexe-remise (voir fig. 5). L'inventaire de l'habitation et de son annexe est assez riche, consistant surtout en céramique et quelques objets de métal. Il convient de remarquer l'abondance des céréales carbonisées et des grands vases à provisions.

III. Les bergeries daces du plateau de Meleia

Durant la campagne de 1958, on a continué les fouilles sur les terrasses et le plateau de Meleia. Les terrasses VI—VIII du versant sud-est, ainsi qu'une bergerie établie sur le plateau ont été complètement dégagées. Sur la terrasse VI, il y avait des vestiges d'une bergerie (cf. fig. 6) dacique semblable à celles fouillées en 1956 et 1957, à Rudele et à Meleia. Sur la terrasse VIII, on a découvert le « magasin » de la dite bergerie (v. fig. 7). Une autre bergerie, plus petite, annexe possible de la première (v. fig. 8), se trouvait sur la terrasse VII.

Les bergeries étaient construites avec des poutres reposant sur des fondations de pierre. Le toit était probablement en bardeaux. L'inventaire des constructions des terrasses VI—VIII consiste presque exclusivement en céramique (ce n'est que sur la terrasse VII qu'on a trouvé un fragment de lame en fer) : jarres rouges, vases et couvercles en pâte de bonne qualité, rouge, noire ou grise, et des vases émaillés en pâte grossière, poreuse, noire ou noir rougeâtre.

La bergerie aise sur le plateau (v. fig. 9) diffère à certains égards de celles des terrasses. A sa construction, on a employé aussi des matériaux ferreux : clous de différentes tailles, crampons, charnières de portes. L'inventaire est, lui aussi, plus riche : outre de la céramique, quelques objets en fer, la moitié de la partie supérieure d'un moulin à bras en pierre, une pierre à aiguiser, du millet carbonisé. A la céramique décrite ci-dessus, viennent s'ajouter les restes d'un vase peint, comportant des motifs géométriques, végétaux et zoomorphes, des débris du couvercle du dit vase, également peint, ainsi qu'un tesson peint, ayant appartenu à un vase plus petit.

La richesse de la bergerie découverte sur le plateau pourrait dénoter, le cas échéant, qu'elle avait appartenu à un noble riche ou même au roi des Daces. Le fait que, à l'opposé des bergeries des terrasses, celles du plateau ont péri dans un violent incendie est peut-être dû au passage d'une partie de l'armée romaine par le plateau de Meleia, en direction de Sarmizegethusa.

IV. Reconnaissances, sondages, vérifications

Les reconnaissances et les sondages effectués pendant l'été de l'année 1958 ont enrichi de nombreux emplacements nouveaux le tableau des établissements daciques du massif d'Orăștie. Parmi les nouvelles découvertes, il convient de noter notamment :

1) Les découvertes faites en plusieurs points situés autour du village de Costești, qui attestent là aussi l'existence, au temps des Daces, d'une grande station à laquelle les fortifications de Dealul Cetățuia (Colliue de la Forteresse) servaient d'acropole.

2) Les découvertes faites à proximité du village de Bucium, qui témoignent que non seulement les terrasses, les clairières et les plateaux de la montagne étaient habitées, mais aussi la vallée fertile de la rivière dite Apa Orașului, en direction du Mureș.

3) La station sise sur la hauteur dite Fața-Cetei, un peu au Nord-Est de la cime dite Virful-lui-Hulpe, s'étend sur une quarantaine ou une cinquantaine de terrasses, aménagées artificiellement et disposées sur plusieurs étages. C'est, après Sarmizegethusa, l'une des plus grandes stations connues à l'heure qu'il est. Il pourrait s'agir là d'un *oppidum* en rapport avec les fortifications déjà connues de Virful-lui-Hulpe ou, peut-être, avec celle du Comărniceș-Cetei, qui n'a pas encore été dégagé.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. — Forteresse de Costești : la tour-habitation n° 2 après réfection.
 Fig. 2. — Grădiștea Muncelului : profil intérieur du mur qui ferme le côté sud du sanctuaire ancien.
 Fig. 3. — Grădiștea Muncelului : profil extérieur du même mur.
 Fig. 4. — Grădiștea Muncelului : marches situées à l'extérieur du mur sud du sanctuaire ancien.
 Fig. 5. — Grădiștea Muncelului : plan de l'habitation située sur la terrasse au dépôt de vases.
 Fig. 6. — Meleia : plan de la bergerie de la terrasse VI.
 Fig. 7. — Meleia : plan de la remise de la terrasse VIII.
 Fig. 8. — Meleia : plan de la bergerie de la terrasse VII.
 Fig. 9. — Meleia : plan de la bergerie du plateau.